

PACHAMAMA

STENER, KRYSTALLER,
SMYKKER, ETC.

GUDRUN ANDERSSON & KLAS NYBERG (red.)

Kommers

Historiska handelsformer i Norden
under 1700- och 1800-talen

Opuscula Historica
Upsaliensia 42

Klubbade stolar och bord

Auktionshandel med möbler 1720–1890

KRISTINA LILJA, SOFIA MURHEM & GÖRAN ULVÄNG

Konsumtion av möbler skiljer sig från konsumtion av andra varor på flera sätt. Möbler är jämförelsevis dyrbara, men också ofta hållbara, med lång livslängd. Möbler har också, mer än många andra konsumtionsvaror, en stor symbolisk betydelse som en måttstock på en persons ekonomiska, sociala och kulturella hemvist. Att köpa möbler har alltid varit förenat med en rad överväganden där de ekonomiska förutsättningarna ofta ställts mot den livsstil som eftersträvats. Av den anledningen har alltid andrahandshandel av möbler varit vanlig. Särskilt omfattande verkar den ha varit under 1700- och 1800-talen. På grund av framförallt bristande tillgång på källmaterial har den dock hittills varit lite undersökt, även i ett internationellt perspektiv.

Syftet med föreliggande artikel är att studera möbelhandeln på auktion i förhållande till samhällsförändringen under perioden 1720–1890. Vi kommer att jämföra Stockholm, Enköping och landsbygden omkring Enköping, eftersom de ekonomiska och sociala förutsättningarna skiljde sig åt mellan den stora och den lilla staden respektive landsbygden.

Under 1700- och 1800-talen fick hemmet en ökad social betydelse, och människor fäste därför större vikt vid dess utformning. Välståndet steg under dessa två sekel tack vare de agrara och industriella revolutionerna. För de jordägande grupperna, bönderna och godsägarna, ackumulerades allt mer kapital vilket bland annat omsattes i allt större byggnader med fler rum. Mängden möbler närmast fördubblades i hemmen mellan 1740 och 1860, i synnerhet antalet stolar, soffor och bord för umgänge.¹ Hemmet blev också alltmer kvinnans ansvarsområde. Under 1800-talet ställdes hemmet, med en

1 Görän Ulväng, *Hus och gård i förändring. Uppländska herrgårdar, boställen och bondgårdar under 1700- och 1800-talens agrara revolution* (Hedemora 2004).

domesticerad och inbjudande miljö, i symbolisk kontrast till världen utanför, en värld karaktäriserad av arbete och näringsverksamhet.²

Omsättningen på möbler var stor i dessa kretsar. Gårdar och gods bytte ofta ägare – den genomsnittliga ägaretiden låg vanligen på bara 10–15 år. Militära boställen beboddes under tjänstgöringstiden och när den upphörde fick personen flytta. Dessutom var ekonomiska svårigheter vanliga och tillgångar fick säljas för att skaffa pengar. Även på egendomar som var fideikommiss var auktioner vanliga. Auktioner hölls främst i samband med dödsfall då föremål och möbler såldes för att få likvida medel.³

För de obesuttna ökade välståndet först med industrialiseringen. Lönerna låg länge på ungefär samma nivå och först under 1800-talets andra hälft pressades de uppåt.⁴ Trots de mer eller mindre konstanta lönenivåerna uppvisar bouppteckningar från denna tid dock en ökad andel av nya typer av varor. Genom att hushållet förändrade sin resursanvändning kunde man tillfredsställa en ökad efterfrågan i riktning mot nya varor tillverkade utanför det egna hushållet. En sådan förändring av efterfrågan återfanns i alla samhällsskikt.⁵

Boendemönstret förändrades också för de obesuttna under 1800-talet. Tjänstefolket, som tidigare levt i samma rum som sina arbetsgivare, fick i ökande utsträckning egna rum.⁶ Parallellt pågick också en proletarisering av landsbygden, som ledde till att allt fler egendomslösa bildade egna hushåll. Ett växande antal individer fick egna rum eller hem att möblera och utrusta, men många av de personer som var i behov av hushållsföremål var relativt fattiga. Efterfrågan blev därför inte bara större, utan också mer socialt diversifierad.⁷

Möbler som andrahandsvaror – en social företeelse

Det är framförallt brittiska forskare som ägnat sig åt forskning om möbler på

2 Margaret Ponsonby, *Stories from Home. English Domestic Interiors 1750–1850* (Aldershot 2007), s. 3.

3 Ulväng 2004.

4 Frank Trentmann, "New Historical Perspectives on Consumption", i *Journal of Contemporary History* 39:3 (2004), s. 381.

5 Jan De Vries, "Between purchasing power and the world of goods: understanding the household economy in early modern Europe", i John Brewer & Roy Porter (eds.), *Consumption and the world of goods* (London 1993), s. 107, 177.

6 Ulväng (2004).

7 Carl-Johan Gadd, *Den agrara revolutionen 1700–1870* (Stockholm 2000), s. 229.

andrahandsmarknaden. Stena Nenadic har utgått från skotska förteckningar över kvarstad för att studera auktioner som hölls med anledningar av dödsfall och konkurser. Före år 1800 användes auktionerna som ett sätt för medelklassen att köpa möbler med högt användningsvärde, men med lågt statusvärde. Kvalitetsmöbler var då en bristvara, pga. brist på skickliga möbelsnickare. Efter år 1800 hade borgerskapet fått andra inköpskanaler för möbler och auktionerna kom istället att domineras av lägre samhällsgrupper.⁸

Borgerskapet köpte begagnade möbler, delvis av ekonomiska skäl, då möbler vara dyrbara och sågs som en investering och som potentiellt arvegods. Därför var inte heller medelklassens hem helt moderna, men det berodde inte enbart på att det var för dyrt att följa modets växlingar. Eftersom möbler sågs som varor som mycket väl kunde ärvas var det helt rimligt att ha ett hem med möbler från olika tidsperioder. Auktionsgodset hade också fördelen att det var tillgängligt för omedelbar konsumtion. I en tid då framförallt möbler tillverkades på beställning, var auktionen en möjlighet att förvärva föremål man kunde använda med en gång. Ponsonby hänvisar också till Jon Stobarts forskning som visar att 1700- och 1800-talens individer inte gjorde någon direkt skillnad på första- och andrahandskonsumtion, båda var lika legitima sätt att införskaffa varor på.⁹

Auktionshandeln är samtidigt, precis som all annan konsumtion, en process som äger rum i ett socialt sammanhang. Beroende på vad som säljs är olika grupper intresserade av varor, och trots att auktionen är en individuell handling, är individen beroende av sin grupptillhörighet. Husauktionen, som hölls i den säljande personens hem, kunde fungera som en källa till identifikation med personen som sålde och dennes hem. Personens sociala och materiella liv var tillgängligt i en uppvisning och i sina beståndsdelar som varor att ta med hem. Genom att köpa delar av någon annans liv, kunde de också att börja omskapa sitt eget.¹⁰

Amanda Vickery har visat att i England under andra halvan av 1700-talet fanns en genusdelad konsumtion i hushållen. Vad gällde till exempel möbler var mannen oftast ansvarig för stora och omfattande renoverings- och möb-

8 Stena Nenadic, "Middle-rank consumers and domestic culture in Edinburgh and Glasgow 1720–1840", i *Past and Present* (1994), s. 130–134.

9 Ponsonby (2007) s. 85–89.

10 Cynthia Wall, "The English Auction: Narratives of Dismantling", i *Eighteenth-Century Studies* (1996), s. 8–10.

leringsprojekt, medan kvinnan oftast köpte mindre saker.¹¹ Konsumtionen har också en rumslig aspekt. Stobart et al visar att i England under 1700- och 1800-talen var många köpare geografiskt rörliga. Detta gällde inte bara de högre stånden, utan också medelklassen. Städernas affärer attraherade ofta köpare från den kringliggande landsbygden.¹²

Auktionskonsumtion var med andra ord beroende av klass, både i form av finansiella resurser, som av utrymme och behov. Samtidigt ägde också auktionskonsumtionen rum i ett socialt sammanhang och fungerade för individen som ett medel att positionera sig inom en grupp eller röra sig mellan grupper. Vidare påverkades konsumtionen av individens kön och geografiska hemvist. Den vara man köpte ingick i ett komplicerat socialt spel, där varan skulle placeras i det hem man skapade och visade upp.

Auktionsprotokollen

I artikeln undersöks auktionshandeln i Stockholm och Enköping samt på landsbygden runt Enköping under perioden 1720–1890.¹³ Studien ingår i ett större forskningsprojekt, *Den glömda konsumtionen. Auktionernas ekonomiska roll i relation till 1700- och 1800-talens samhällsomvandling* som startade 2005, finansierat av Vetenskapsrådet. Varor såldes på auktion av flera anledningar, i samband med dödsfall och konkurser, för att få likvida medel eller om-sätta panter, men det förekom också att handlare använde auktionerna för att sälja varor. Auktionsverken hade privilegier att fungera som monopolister i en stad, medan landsbygdsauktionerna var mindre strikt reglerade. Landsbygdsauktionerna består av två slag av auktioner, dels lokala auktioner och dels herrgårdsauktioner.

Studien bygger på auktionsprotokoll. Eftersom köparen ofta fick kredit,

11 Amanda Vickery, "His and Hers: Gender, Consumption and Household Accounting in Eighteenth-Century England", i *Past and Present* (2006), s. 12–38.

12 Jon Stobart, Andrew Hann & Victoria Morgan, *Spaces of consumption. Leisure and shopping in the English town, c. 1680–1830* (London & New York 2007), s. 47–49.

13 Auktionsverket i Stockholm grundades 1674. År 1780 hade Stockholm 75 000 invånare och 1870 hade befolkningen närapå fördubblats till 136 000 stycken. Enköpings auktionsverk grundades 1720. I början av 1700-talet hade Enköping ca 500 invånare. Hundra år senare hade befolkningen fördubblats till 1 000 personer, och i slutet av 1800-talet fanns 4 000 invånare i staden. Carl M. Kjellberg "Upplands städer. Uppland", *Skildring af land och folk* (Uppsala 1905); Åke Lundell, *Auktionsverket i Stockholm* (Stockholm 1974).

vanligen till räkenskapsårets slut, det vill säga den 1 november, finns inte bara varan angiven, utan även pris samt köparens namn. I de allra flesta fall anges också titel för både köpare och säljare, antingen yrkestitel eller civilstånd (oftast för kvinnor). Om köpet gjordes via ombud finns såväl uppdragsgivare som ombud angivna. I de fall titlar saknas har vi använt oss av folkbokföringsuppgifter för att identifiera personen.

N:o 12 1876

År 1876 den 14 dets. vid offentlig auktion i Stockholm
 för försäljning af följande tillhörande och angivna, samt af
 P. A. Stenborg, med

221	1	Beilats		10	75
222	1	d		5	75
223	1	d		3	1
224	1	hög	36	3	26
225	2	hög	1	2	
226	1	hög		3	25
227	1	hög		2	70
228	1	hög		1	26
229	1	d		2	5
230	1	hög		2	5
231	1	hög		2	70
232	2	d	37	7	0
233	1	hög		2	2
234	1	part		2	0
235	1	hög		2	5
236	1	hög		3	75
237	1	hög		1	
238	2	hög		2	0
				Summa	42 25

P. A. Stenborg

Auktionsprotokoll från 1870, Stockholms auktionsverk, Stockholms stadsarkiv.

Möbler på auktion

Auktionerna var en angelägenhet för alla grupper i samhället. Vad som såldes berodde på vilken samhällsgrupp säljaren tillhörde. Ju högre ställning säljaren hade, desto fler möbler förekom på auktionen. Därför var möbler vanligare på auktionerna i Stockholm än i Enköping. Få ståndspersoner köpte och sålde på stadsauktionerna, utan dessa dominerades av borgare. Andelen möbler på auktionerna uppgick vanligtvis till mellan 10 och 15 procent. Andelen möbler som såldes i Stockholm minskade något under perioden. Däremot nästan fördubblades auktionshandeln med möbler i Enköping, från 9 till 16 procent

(tabell 1). Detta kan förklaras av att medan Stockholmsborgarna övergick till att i större utsträckning handla nya varor under 1800-talet, fortsatte de jämförelsevis fattigare Enköpingsborgarna att handla på auktionerna.

Föga förvånande köpte vanligtvis rikare personer dyrare möbler, medan de fattigare fick nöja sig med enklare objekt. Vilka möbler, och hur stor andel möbler som såldes, liksom vilka som köpte var dock helt avhängigt säljarnas

TABELL 1. Möblers andel av antalet utrop på auktioner i Stockholm, Enköping och Upplands landsbygd under 1700- och 1800-talen, procent.

Ort	Säljare	År	Andel (%)
Stockholm	Borgare & tjänstemän	1781	15
Stockholm	Borgare & tjänstemän	1870	14
Enköping	Borgare & tjänstemän	1760	9
Enköping	Borgare & tjänstemän	1810	10
Enköping	Borgare & tjänstemän	1870	16
Enköping	Obesuttna	1810	10
Enköping	Obesuttna	1870	13
Landsbygden	Ståndspersoner	1822 (Herrgårdar)	16
Landsbygden	Ståndspersoner	1869 (Enköpings landsbygd)	15
Landsbygden	Borgare & tjänstemän	1825 (Herrgårdar)	9
Landsbygden	Borgare & tjänstemän	1869 (Enköpings landsbygd)	9
Landsbygden	Bönder	1776 (Simtuna)	6
Landsbygden	Bönder	1843 (Simtuna)	5
Landsbygden	Bönder	1869 (Enköpings landsbygd)	8
Landsbygden	Bönder	1887 (Almunge)	4

KÄLLA: Auktionsprotokoll 1781 och 1870, Stockholms auktionsverk, Stockholms Stadsarkiv; Auktionsprotokoll 1760, 1810 och 1870, Enköping auktionsverk, Enköpings magistrat, Uppsala Landsarkiv (ULA). För landsbygden 1822 Höja gårdsarkiv, Örsundsbro; För landsbygden 1869 Kronofogden i södra fögderiet volym 3. Auktionsprotokoll 1860–1869, ULA; För auktionen i Rasbokil 1825–26, Enskilda arkiv, Gårdar, Årby säteri i Rasbokil, ULA; För auktionerna i Simtuna 1776 och 1843, Enskilda arkiv, Gårdar, Norrby (Gårdshandlingar från Norrby socken) vol. 5, ULA; För landsbygden 1887, Protokoll Almunge, Auktionsförättare Fernstedt, i privat ägo.

sociala bakgrund. Vi kommer därför att fortsättningsvis diskutera möbelköpen efter säljarnas bakgrund.

Under 1700-talet köpte många kvinnor möbler. I Stockholm uppgick andelen kvinnliga möbelköpare till 50 procent och i Enköping till 25 procent.

Främst var det borgerliga kvinnor som köpte möbler (tabell 2). I Stockholm uppgick köparandelen till hela 50 procent 1781. Andelen minskar under 1800-talet, till åtta procent av alla borgerliga möbelköpare i Stockholm 1870. Under 1800-talet var det i stället allt fler obesuttna kvinnor som handlade och

TABELL 2. *Kvinnors andel av det totala antalet köpare av möbler, ordnade efter säljarnas sociala tillhörighet i Stockholm, Enköping och Upplands landsbygd under 1700- och 1800-talen, procent.*

Säljare	År	Andel kvinnor av respektive grupp (%)			
		Ståndspersoner	Borgare & tjänstemän	Bönder	Obesuttna
Stockholm					
Borgare & tjänstemän	1781	0	68	0	0
Borgare & tjänstemän	1870	0	16	0	46
Enköping					
Borgare & tjänstemän	1760	0	25	0	50
Borgare & tjänstemän	1810	4	10	0	26
Borgare & tjänstemän	1870	0	48	8	0
Obesuttna	1810	0	15	0	0
Obesuttna	1870	0	100	33	0
Landsbygden					
Ståndspersoner	1822	0	24	2	5
Ståndspersoner	1869	0	67	0	0
Borgare & tjänstemän	1825	0	0	0	0
Borgare & tjänstemän	1869	0	73	0	0
Bönder	1776	0	0	0	0
Bönder	1843	0	0	0	0
Bönder	1869	0	0	0	11
Bönder	1887	0	0	0	6

KÄLLA: Se tabell 1.

1870 stod de för nästan 50 procent av obesuttnas alla möbelköp. De flesta var arbetande kvinnor och änkor, till exempel pigan Anna Jansson som köpte en schäslong av köpmannen Zetterström. I Enköping köptes 25 procent av de möbler som köptes av borgare av kvinnor 1760 och för obesuttna var det hela 50 procent.

De som besökte Stockholmsauktionerna var i princip majoriteten invånare i staden. Besökarnas sociala bakgrund varierade efter vad som salufördes. Om säljare var borgare, vilket var fallet för de flesta auktioner i staden

TABELL 3. *Andel köp av möbler efter säljarnas och köparnas sociala tillhörighet och inköpsort 1760–1887, procent.*

Säljare	År	Köpare (%)				Summa
		Ståndspersoner	Borgare & tjänstemän	Bönder	Obesuttna	
Stockholm						
Borgare & tjänstemän	1781	5	85	0	10	100
Borgare & tjänstemän	1870	0	68	0	33	100
Enköping						
Borgare & tjänstemän	1760	0	96	2	2	100
Borgare & tjänstemän	1810	7	75	7	11	100
Borgare & tjänstemän	1870	1	64	22	13	100
Obesuttna	1810	0	66	16	18	100
Obesuttna	1870	0	8	17	66	100
Landsbygden						
Ståndspersoner	1822	14	10	45	31	100
Ståndspersoner	1869	47	10	27	16	100
Borgare & tjänstemän	1825	0	61	34	5	100
Borgare & tjänstemän	1869	0	54	24	22	100
Bönder	1776	0	0	83	17	100
Bönder	1843	0	0	82	18	100
Bönder	1869	9	11	60	20	100
Bönder	1887	0	0	50	50	100

KÄLLA: Se tabell 1.

under 1700-talet, var också huvuddelen av besökarna borgare, men även lägre samhällsklasser besökte auktionen och handlade (tabell 3). Om säljaren var obesutten, vilket i ökande grad var fallet under 1800-talet, var det få borgare som köpte varor på auktionen. När handelsmannen Abell i Stockholm 1781 lät försälja ett antal föremål, köpte den rika bruksägaren Rehn en förgylld spegel, medan gesällen Browall och brandvakten Lundin köper varsin stol.

Stolar var populära och utgjorde mer än en tredjedel av alla möbler som såldes på auktion. Skåp, bord och sängar var andra attraktiva varor. Borgarna köpte huvudsakligen stolar. Därefter köpte borgarna ungefär lika mycket av vardera soffor, speglar och kistor. De obesuttas köpmönster var likartat, men med något fler stolar. Obesuttas möbelinköp utgjorde emellertid endast en tiondel av alla möbler som såldes under 1700-talet. Under 1800-talet var stolar alltså populära. Den näst största kategorin var nu bord, följt av skåp och speglar. Även här var borgarnas och de obesuttas köpmönster likartat. De obesuttas andel hade nu ökat och stod för en tredjedel av alla möbelinköp på auktionerna.

Möbelinköpen i Enköping uppvisar likheter med dem i Stockholm (tabell 4 och 5). Möbler för social samvaro var populära, vilket kan bero på nya umgängesmönster. Det finns dock några intressanta skillnader. Besökarna på Enköpingsauktionerna kom inte enbart från staden, utan även från den omkringliggande landsbygden. Detta var något som ökade efter sekelskiftet 1800. Bönderna köpte till exempel tio procent av alla möbler som såldes i Enköping 1810, medan bönder i princip inte handlade på Stockholmsauktionerna. Bönderna köpte nästan uteslutande stolar och kistor. Kistor var över huvud taget mer populära i Enköping. De hade blivit omoderna i Stockholm under 1800-talet, men köptes fortfarande i viss utsträckning av bönder 1870 och ofta av obesuttna. Medan borgarna inte köpte några sängar alls 1870, var de fortfarande populära bland de obesuttna. Uppenbarligen efterfrågade obesuttna möbler för sömn och förvaring. För de med begränsade tillgångar var auktionen ett sätt att kunna ha råd med möbler, kanske det enda sättet. Dessutom var inköp av möbler ett sätt att visa sitt jämförelsevisa välstånd. Individens visade att han eller hon hade råd och utrymme att efterfråga möbler som kanske tidigare ägts av någon ur ett högre samhällsskikt. Ibland kunde det också vara frågan om mer lyxbetonade möbler, som när arbetaren P.E. Andersson köpte ett toalettbord av lärarinnan Rosalie Stenbeck. Varorna cirkulerade med andra ord inom den egna sociala gruppen, eller nedåt till dem som hade

TABELL 4. Procentuell fördelning av möblerna som köptes inom varje socialgrupp på auktioner i Stockholm 1781 och 1870, då borgare och tjänstemän sålde.

Borgare säljer	Ståndspersoner köper	Borgare & tjänstemän köper		Obesuttna köper	
	1781	1781	1870	1781	1870
Bord	15	5	20	12	15
Skåp	0	11	8	20	14
Stol	70	31	36	40	43
Soffa	0	3	6	8	6
Säng	0	5	1	8	2
Kista	0	3	0	0	0
Tavla	0	34	13	0	13
Spegel	15	3	6	8	5
Ur	0	2	0	0	0
Övriga	0	0	8	4	2
Summa (stycken)	13	239	181	25	97

KÄLLA: Auktionsprotokoll 1781 och 1870, Stockholms auktionsverk, Stockholms Stadsarkiv; Register till mantalsböcker 1800–1875. CD-skiva (2003), Stockholms stadsarkiv.

mindre tillgångar. Det är först när gamla föremål upphör att i första hand vara begagnade bruksföremål och övergår till att ha ett antikvärde som vi får exempel på att föremålen rör sig uppåt till socioekonomiska grupper med större tillgångar. I slutet av 1800-talet får vi exempel på varor som rör sig uppåt, som när en kommandörkapten i Stockholm 1870 köper dyra byråer och speglar från en arbetare.

På landet var andelen möbler på auktioner då säljaren var bonde vanligtvis mellan fem–sex och nio procent då säljaren var borgare eller tjänsteman. Landsbygdauktionerna vid sidan av herrgårdsauktionerna, dominerades av bönder, men under 1800-talet köpte allt fler obesuttna varor. Många ståndspersoner handlade också på landsbygdauktionerna (inklusive herrgårdsauktionerna). På landsbygden stod de för mellan 15 och 55 procent av inköpen, medan de sällan besökte stadsauktionerna. Föga förvånande handlade ståndspersoner nästan uteslutande på herrgårdsauktioner. Det var sällan som borgare och tjänstemän köpte föremål som såldes av ståndspersoner, utan dessa

TABELL 5. Procentuell fördelning av möblerna som köptes inom varje socialgrupp på auktioner i Enköping under 1700- och 1800-talen, när borgare och tjänstemän sålde.

Borgare säljer	Borgare & tjänstemän köper				Bönder köper		Obesuttna köper	
	1730	1760	1810	1870	1810	1870	1810	1870
Bord	8	16	12	24	13	12	13	9
Skåp	11	9	12	14	13	8	13	7
Stol	18	34	33	39	25	51	30	43
Soffa	0	1	5	5	0	6	7	4
Säng	6	6	5	0	6	6	13	11
Kista	14	24	20	0	38	4	17	15
Tavla	36	0	3	3	0	1	0	0
Spegel	7	2	8	5	6	11	7	2
Ur	0	2	1	3	0	1	0	4
Övriga	0	6	1	7	0	0	0	4
Summa	159	82	280	171	18	101	30	46

KÄLLA: Auktionsprotokoll 1730, 1760, 1810 och 1870, Enköping auktionsverk, Enköpings magistrat, ULA; Husförhörlängder Al. volym 2 (1755-1767), volym 10 (1810-1817), volym 19-20 (1860-1870), Enköpings församling, ULA.

köptes (förutom av andra ståndspersoner) istället av bönder och obesuttna. Få stadsborgare köpte föremål på landsbygdsauktioner, och detta gällde även herrgårdsauktionerna. Vid de få tillfällen då borgare och tjänstemän gav sig ut på shoppingtur på landsbygdsauktioner var det borgare som sålde. Då handlade de desto mer, ofta hälften av de försålda föremålen.

Andelen möbler uppgick till cirka 15 procent av de sålda föremålen på herrgårdsauktionerna. Herrgårdsauktioner förekom mer oregelbundet än andra auktioner och hölls vid dödsfall, konkurser eller i samband med omfattande moderniseringar och ommöbleringar av fastigheten. Auktionerna var en viktig kanal för ståndspersoners köp och försäljning av möbler. De köpte ofta de dyrbaraste föremålen på auktionerna, och föremålen cirkulerade därför mellan detta övre stånds egendomar. Dessa auktioner var dock inte bara viktiga för den egna gruppen, utan även för andra, fattigare, grupper. Bönderna var den största enskilda gruppen som handlade på herrgårdsauktionerna. De svarade för ungefär 40 procent av alla inköp på de herrgårdsauktioner som här

studerats. Dessutom köpte borgare och tjänstemän varor. Precis som på andra auktioner ökade även de obesuttna sin andel av inköpen under 1800-talet.

Exempel på herrgårdsauktioner är de som hölls på Höja utanför Örsundsbro. År 1765 höll Carl Gustav Spens, ägare till Höja gods, auktion för att bli av med omoderna möbler, textilier och andra hushållsföremål. Greven var en förmögen man och höll därmed inte auktion motiverad av ett ekonomiskt trångmål, utan ville sälja av för att kunna få plats för modernare föremål. Spens var bara 24 år och hade just övertagit fastigheten. Många möbler, dyrbara, men kanske inte så moderna, köptes av bönder som kunde dra nytta av det ökande välståndet. Dessa personer gavs en möjlighet att införskaffa föremål som uppfattades som luxuösa inom den egna gruppen. En storhandlare på Höja godsauktion var bonden och mjölnaren Norberg. Han köpte bland annat en imperialsäng täckt med blå ylledamast och en röd damastschäslong prydd med gulddamast. Dessa möbler kostade 100 daler kopparmynt vardera, vilket motsvarade två och en halv månadslön¹⁴ för en daglönare. De övriga dyrare möblerna köptes av ståndspersoner.

Nya grupper – nya köpmönster

Försäljningen av möbler på auktion följer samhällsförändringarna. Under 1700-talet är det främst borgare och i vissa fall ståndspersoner som köper möbler på auktion. I takt med att allt fler egendomslösa skaffar egna hushåll under 1800-talet börjar dessa också handla på auktion. I de lägre samhällsskikten fungerade auktionen som ett sätt att tillfredsställa ett behov av möbler, ett behov som blev mer uttalat under 1800-talet med dess betoning på hemmet. Efterfrågan på sociala möbler som stolar och bord ökade inom alla grupper. Vilken möbel en viss individ slutligen köpte bestämdes dock inte bara av hans eller hennes inkomster, utan också av smak och önskningar att positionera sig inom den egna och/eller gentemot andra grupper. Detta blir tydligt genom vissa av de mer spektakulära inköp som diskuterats här, till exempel bonden och mjölnaren Norbergs sänginköp. Borgarna övergav i viss utsträckning auktionerna under 1800-talet senare decennier. I kraft av sitt ökande välstånd kunde de istället köpa nya möbler, i synnerhet som dessa blev förhållandevis billigare, vilket är samma förhållande som Nenadic funnit.

14 Lennart Jörberg, *A history of prices in Sweden 1732–1914* (Lund 1972), s. 710.

Som Nenadic också har visat är lokala moden något viktigt. Jämfört med Stockholm låg Enköping efter. När kistorna sedan länge blivit omoderna i Stockholm, fanns det fortfarande efterfrågan på dessa föremål i Enköping och på den omkringliggande landsbygden. När de obesuttna fick egna hushåll och när bönderna på 1800-talet övergav sina väggfasta möblemang ökade deras efterfrågan på möbler. Därför växte också efterfrågan på sängar i Enköping mer än i Stockholm, eftersom det i Enköping fanns bönder som allttjämt efterfrågande dessa varor på auktionerna. Böndernas ökande välstånd gjorde att skillnaderna i konsumtionsmönster mellan borgare och bönder på auktion är försumbara i slutet av 1800-talet.

Tydligt är också att trots att kvinnan under 1800-talet får ett allt större ansvar för hemmet, är just möbelinköp inte något specifikt kvinnligt. Detta kan ses i relation till Vickers resultat, där männen står för de stora inköpen till hemmen, och kvinnorna för de mindre. Visst handlar kvinnor möbler i stor utsträckning, men det är inte en kategori som skiljer sig från kvinnornas genomsnittliga andel av auktionsinköpen. Textilier däremot, har vi visat i våra tidigare studier, är ett typiskt kvinnligt auktionsområde, vilket då också skulle vara i linje med Vickers resonemang.

Möblerna som såldes på auktion cirkulerades antingen horisontellt inom den egna gruppen, eller nedåt. Det finns få fall där möbler rörde sig uppåt, annat än precis mot slutet av 1800-talet då det nyvaknande intresset för gamla möbler som antikviteter leder till att ståndspersoner i, om än begränsad omfattning, börjar köpa möbler av också obesuttna.

Stockholm fungerade som ett eget självförsörjande kommersiellt center, vilket märks på auktionsbesökarna som till allra största delen kom från staden. Enköping blev under 1800-talet ett regionalt center att döma av auktionsbesökarna som då i allt högre grad också kom från den omkringliggande landsbygden. Tidigare hade bönderna nästan uteslutande besökt landsbygdsauktionerna, men under 1800-talet ändrade de sitt rumsliga konsumtionsmönster. Motsvarande förändring urskiljs inte hos stadens borgare. Dessa besökte över huvud taget inte landsbygdsauktionerna. Inte ens herrgårdsauktionerna lockade, trots att de borde ha erbjudit goda tillfällen till inköp av attraktiva varor. Detta betyder att det rumsliga konsumtionsmönstret skiljer sig från det Stobart med flera funnit, där medelklasskonsumenterna var rörliga i sin konsumtion.

L. F. BLACKSTADIUS
Distillator i Stockholm
 försäljer till billiga priser

Diverse sorter Distilleradt och Renadt Bränvin
 Likörer, Spriter, Romm, Arrac, Cognac, Pounsch, Genever, Porter, Öl, m.m.

Magazinet vid Kornhamns Torg, Huset N° 55.
 Hörnet af Funkens Gränd.

Marknadsföring av rusdrycker under 1800-talet. Uppsala universitetsbibliotek.